

№ 115 (8068). ♦ 1996 жыл алтынны 1 күнө, Ойуорунуңук. ♦ Сыманат—1084 солк.

Чурагчуга Ула киинэ 1991 сымл от ийишттан үлө диир. Күндү аадааччыл, сөрөйбөннү курдук килес-тинбон үлөмн хааччылар жин туһунан буолуоба. Өсө бу сымл, кулун тутар 12 күнүгөр бийиги ха-йианштыгытар анал тусун балаһан^{ан} кииз аранга тахсыйта. Онно ситэри билсипит буолуохтааххыт. Ол эрээри, бийиал бу санга сулуусна киинэ 5 сым-лаах юбилейа. Итинэн үлэлэрин сорох сыыппарала-рыттан саадыааха, ол ээстөр үлө киинэ 1991 сымл от ийишттан 1995 сымла дьэри үлэтин сүрүн көрдө-рүүлэрэ манньыктар:

Сыллара	1991	1992	1993	1994	1995
Учуомна турбут дьон:	59	147	204	252	322
Үлэ булбуттар:	40	87	150	103	124
Пособнинан туһаммыттар:	3	7	77	130	153

Ити кэмниттэн чингэтэн, өссө хасынан атын бол-
пуруостарын ылан көрүүххэ. Улаа-чинин хас бири-
дин үлүннүтүттүтэй кыйтылыларбар элпит биэрэллэ-
риттэр көрдүстү. Онууах сүрүнүүр специалист Е.
И. Магдогозова бастагынан собулуста:

— Еводина Николаевна, үлэгитисэр кэллнги ыһ-
ланга түүх ударыйыы таһыста?

— Уларыяһаҥы тэлэрийини, сага сонун көстүү баар диэххэ илээдэ. Ол курдук, директорбыт — уларыаҥ Н. Н. Шестаков аһанан үлэтин савалаата. Урунуг-бут курдук үлэниң-хамсыа алоробут. Ол эрэри манньаты бэлиятиэхпин баһарабын. Көшүннэ нэмтэ биһиэхэ үлэтэ суохтар учуокка тура кээллэрэ олбөөтэ, дьон-сэргэ ыйыталаһар-сүбэлэтэр буолла. Аһар-дас, атырдыах ыйыгар 203 үлэтэ суох киһи кэлэн учуокка турда. Онтон 185 үлэтэ посылбе ылан туһанаар. Эдэр иччат, ордук оскуоламга сага бүтөрбүн олоһор үлэ ыйыталаһа кээллэр. Бу оһолору Дьокуускайга Республиканский үлэ кыһынгар ыкта салтыбыт. Манна сага идэҕэ үөрэттэрин, үлэҕэ билэмнэһин отдела баар. Бу отдел динийбит иччаты араас идэлэргэ үөрэттэрэр. Ханнагы идэҕэ үөрэннэххэ сооп эбитий? Холобура, «Якутавтотранс» — «ДЕВС» категориялаах суоннарға (1,5-3 ыйдаах), дамская анаэмиярга — гувернантка (2 ыйдаах), коммерческой лицейго — повар-кондитер (4 ыйдаах), парикмахер (2 ыйдаах) vo.d.a.

Фондага усунууспут 1998 сэлтан 1,5 бирийнхан гүстэ. Пособнени камигэр төлүүрбүтүтэр ырахагтары көрөбүт. Ол үн-харчы сүөдүттан тахсар. Тэригтэлэр хилинх үдлэнкэ наадыггаларын чолууһун сабаанка бириэхтээхтэр. Ол билгитин тодо эрэ кыллыбат.

— Учүүннэ үлдэз суух буудан баран кэлэн турбан дөөннөр билигнн да эдбэхтэрэ буудуу. Игл туохтан тахсарый?

—Мин санаабыр, нэгбэлдэлээрхтэн элбэр бэйр биг да үлэ булар ишбиг дээн санаатан, учуоног турарга нэгтэйбэтэр биднэмээх. Биднэмээ, Киннэгээ, үксүгэр үлэс сүлхтар юнгул өрүүн нэлээлэр. Онод нэг чаабыгар, барыга бэйлээрхтэн, айданын этээхээ, киннэгэн түсүлүмээх.

—Арай, минимэ! Балиһманынны ылан көрүүхкэ эһиэхэ үлэтэ суох кэлэн Регистратуцкаан б⁴рай, сдгыы билсэнбэһэ сүтэн хаалдым. Өссө, бэйэтигэр үлэ булбутун эһиэхэ харчы, пособие эһигиттэн ыла сыматтыт. Бу түбэткэ хайылыгы?

— Ҳомбӯроҳ афсин, ҷиғиниқ тубалта кзиниқин олуқ

элбэгтэ. Учуунжа туран баран сүтэн хаалгаллара баар чухчч. Дынгийнн ыйга иккитэ кэлэн бэлнэгтэ- нн барыахтаахтар этэ. Өскө 2 мй ийнини билснбэ- тахтаряна, учуотган убулабыт уунжа носоднө, долоо- болшут.

— Билигн орто эбэтэр үрдүк үөрэхтээх, анал идэ-
лээх эдэр специалист тыа сиритэр үлэтэ суох хаала-
ра элбээн, хойуутук кэстэн эрэрүүлтэ киһи дыкка-
нар. Эһиҥа кинигит анал идэлээх, сага үөрэҥи бү-
тэрбит эдэр киһинээх суох кэминү оҕордой?

—Мавнын эдэр специалист бийнэхэ гэсэн мыйта-
лайман, суб-ама, консультация ыдын сон. Бастаан
учуонка туруорабыт уонна идэтинэн үлэ көрдүүбүт.
Оттон ол суох буолладына, бэйэтигэр сөө түбөнүр
атын үлэни мыйан бнэрэбит. Нпэлэртэн акаастаны-
дына, бэйэтэ буларыгар тиниэр. Оччотугар ханнын
да пособие төлөтмөт.

Салгым-сүүнүүр специалист Г. Г. Дэлгэрсаява
бөхнүүр-старбын тунаабын.

—Сыл агартыгтар ханым тэрилтэлэр отчуоттарын түйэрдилэр?

—Төрийтгөлөр үзэснй хааччбыны фондатыгар т-
чуоттарын түһэрэлээр дьа мэлтөх. Сыл агтарынап
200-чэ төрийтгөттэн баара-сууга 42-тэ эрэ түһэрдэ.
Ойгон сыллаады отчуоттарын бичиги улууспутугар
регистрацияламмет бааһынай хаһаайыстыбаларыттан
уонна бирдиклээн предпринимателээртэн 220-лэра
эрэ түһэрэлэр.

—Ити отчуоту гүэрбиттэри эттип, Оттон аны гүэрбэтэх кэригээсээ түүх мээрэ²⁸и туттабытмый?

—Бу түгэвчинэн туванан эттэххэ, кэлэр квартал
тай ылата кварталнай очуоту түнэрлэтэх төрийтэ
дэргэ ыстаралбы тутуухтаахынтын эрдэттэн сэрэтэ
буу.

Түзүлүшү, үлө кишини сага директору Н. Н. Шестопаловтан кыйналат.

— Николай Николаевич, был ли бымыслыная топа кредит барышня?

— 1985 сэл түмүүнэн үлэ мнэстэни таһаарай-
чылара 1 млрд. 255 мөл. солк. кредит бэриллибтэ.
Ол курдук, таһаарыстыбаларга, бааһынай хаһаайы-
стыбаларга, биридүүлээн предпринимателлэргэ, Холбо-
бур, «Нызы» таһаарыстыбада — 250 мөл. солк., «Кун-
кэй» коллективнай предпринятиева — 200 мөл. солк.,
«Хадар» таһаарыстыбада — 50 мөл. солк., Сыланга
МТС-ка 120 мөл. солк., «Хомустаах», «Кытайбан»
— бааһынай хаһаайыстыбаларга хас биридүүлэрингэр
10-нуу мөл. солк. уо.д.а. Итин таһыан, инбэлигит-
тэр промшодствениай тэрилтэлэрингэр — 125 мөлү-
йүн солкуобайдах көмөнү өйөрдө. Быыл былан
быһаатынан 2 млрд. 80 мөл. солк. кредит бэри-
лнэхтээх этэ. Ону билигин туругунан 440 мөл. солк.
эра бэрилиннэ. Ол курдук, «Бабада» бааһынай ха-
һаайыстыбатыгар, «Кычалалыкы» бааһынай хаһа-
йыстыбатыгар, арыс сыагар, «Чыаппара» таһаарыс-
тыбада, «Сору» ювелирной сыагар уонна сорох
биридүүлээн предпринимателлэргэ.

Интервью бүтэрэн, сэтгэлдэйн сайн ололт, бууринок үүсгэлтэй санга тарилтатэйгэр, улауус үлжэн хааччблар күүшн специалистарыгэр ситднннн ба гатабын!

Гуниара ПОТАПОВА.

Биттер тус сабабылыгыныктарытар олодуран эринен төрүктөлөрүн сатайлааччыларын кытта бастагы уюм чарык пайдалануу аныкын бородуукталарын бизнесте келтирүүсүмүзга тросабан оготолдорутар.

2. Ёшларнинг уйркенденчилар сайлааччилара маънавияри-мизта сьеркалалыам актагылар олодуран хамналы толоруунга ыйыллыбыт сууманы туталла

Саха Республикатын 1994 сыл ахсынны 15 күнүгэр «Нэһилимэньэ санитарнай-эпидемиологическай турунтаах буолуутун туһунан» Сокуонугар, Президент 1994 сыл муус устар 4 күнүгэр таһаарбыт «Саха Республикатын нэһилимэньэлээх пууһнарын санитарнай турунтарын тупсарыы - утадытыллыыт дьаһалларын туһунан» Ыйааҕар, 1995 сыл атырдьах ыйын 14 күнүгэр ылыныллыбыт «СР нэһилимэньэлээх пууһнарын территорияларын тутуу санитарнай быраабылаларыгар» олохуран, улуус территориятын санитарнай турутуу тупсарар, үрэхтэри, күөллэри кыргыйинттан харыстыыр, улууска инфекционной ыарыылар турууларын сэрэтэр сыалтан уураахтыбын!.

1. Балаҕан ыйын 23 күнүттэн атынны 23 күнүгэр диэри улууска санитарнай ырааһырдыйа ыйын биллэсэргэ.

2. Санитарнай бй-хаамыньтэн чуолкайдых салайар, информацияны хомуйар уонна ырытар туһуттан улуустаары штабы манньык састааптаах тэрийэргэ, Саргыдас А. Р. — штаб начальнига, Монастырев В. Н. — улуус экологияда комитетын председатели.

Гречен В. И — улугу кылабынай санитарнай врач.
Дьячковский Н. Р — кылабынай лесничий.
Алексеев Г. Г — ИДЮ начальнига.
Матвеев К. А — сир уюна сир ресурсарлары комите-
тетын председател.
Макарова Л. И — ветстанция начальнига.

3. Нэнийлэктэр дьаһалталарын баһылыктара санитарнай мый тэрийбэргэ уонна иккис хаанын быһыны контуруоллуурга туһаанан комиссиялары (штабтары) тэрийбэллэрингэр.

4. Бары предприятиелар уонна тэриэтэлэр салаааччылары бэйэлэрин территорияларыгар бүрүдэтэ олохтууларыгар: хаарбах тимири, промышленнай, халааһыстыбаннай тобохтору, буюу-сыыны биир сиргэ чомохтууларыгар, тизитэрэллэригэр, наада буолар сиргэр буюу куутууну, ньуурдааһыны, территорияны уонна объектары тупсарыаны ысталларыгар.

5. Олох-данах, дунд-уот, коммуналнай ханаань-тыбай произодотеннай управленистыгар (начальник Портнягин Н. В.) боду-смыслы, торьхоху савкада тизэтерэригэр, дун озорор кварталларыгэр территорияны тунсарыны ыраастаһын, өрөмүөннээһин, туалеттары, боду кутар уонна да атын санитарнай-технической тутуулары оһуохалааһын үлээрин ымтарыгэр, бөйүө сыдыар ыттары суох оһороругэр.

6. Бигрдиалзон туһунаа дьаалзэх ааллар уһаайбаларын иһигэр уонна уһаайбаларын таһынан ааллар уулусса сьыста сытар территориятын ыраастыылларыгар, ыттаах дьон ыттарыа баайбалларыгар бигэр аалыырга тутталларыгар

7. ИДБ-О-н ачааллыгтар территорияларынан элнэстээх чопчу дьону сыһыаран туран, участкавай инвентар дараа дьон олоҥор чаалнай сенторыгар бараадыа олохтоохунга тардарыгар.

8. Нэймизиктэр дыһалталарын баһылыктарыгар: — уоһа этиллибит дыһалталары баһылыктары территорияларыгар тарыйалларынгар уоһа ыһалалларыгар оһоһуллубут үдэ туһунан нэдиэлэбэ биһиртэн итэһэһэ суох 21-103 телефонуун улууустаагы штабы баһылыктарыгар.

9. Улуустаны штаб надына ахсын холбохунгаар
рейдалары ыштарыгар, штаб муныахтарыгар тэрил
тэлэр, предпринимелар салаааччыларын өмүөттэри
тэтиригар.

10. Улууэ экологияга комитетын председателигэр уонна кылаабынай государственной санитарной врачкай.

—бу дүһады толорбөт, алхайбат дьоннорго толор;
кээмайини ыстараантааныны тутталларыгар.

11. Массабай информация средствaрын нoгуу пaвдлaннaгчa сaнитaрнaй yдaа хaамнaгчa тyхунaй критикaнaгчa явчлaгч.

Удус тавалтатын багьдыга э.т. А. А. ЗАХАРОВ

рысар уонна предпринятиелар расчётнай стоттарыгар көбөрөддөрүгэр.

3. Эрсэнэ тэрттэлэрнэ (Яковлев В. С., Григорьев А. Г.) оркуолада киириэн ичиннэжэ, саастаа, оёдор тэрттэлэрнэгэр, эми учреждениеларыгар уолна оркуодаларга аһылык бородуунгаларын төмөбүр, суох, олохтоох бидьенка хардарыта аахсына суотугар биэксэллэрнэгэр.

4. Бу далаал туолауутун хантуруулгааны удугу үнэз уурагданыгар (Мохначевский М. Н.) сун тэргэгэ.

Улууэ дьаһалтатын баһымдыгын үтүк уонна эконо-
микага сэлбүүһатчы С. ЕВГРАФОВА.

МЛННН
ЭНЭР

экономической сайды
зонатын дьаһалтатын
аналлаах таһаарыыта

ИСКУССТВЕННАЯ АРДАХТАТЫ

КУЬУНГУ СӨНҮҮ—ЭНИЛГИ БЫАН ТӨРДӨ

«Илин Эгэр» экономическай сайдыы зонатын дьаһалтатын тэрийинитинэн быйыл икки төгүл төхтүрүйөн бу эгэр улуустарга искусственный ардахтатымы ытыллыа. Бастакыта — сайынгы үлэ, бэс ыйынаабы хойутаан сабалыан, үп-харчы тардылыктанан, билэр кэдьүүһү аба-батаа. Оттон кэпээки — күһүгү ардахтатым-лар ылааныаммыт бөддьүххө ол эбэтэр ба-дан ыйын 20-24 күнүэргэр ытыллан, сөп-төөх сөҥүү базар буолла.

Ол тушунан бичиги корреспонденцтыт «Илин Энэр» ЭСЗ дьаһандатын башыгыга Г. М. АРТЕМЬЕВЫ кытта сибээстэһэн, дьыла не дьыһын бичснэ сырытта. Кырдык, бу ий 20-24 күннэргэр Москвиттан кэлэн ардахтатар лабороториялаах самолет илин энэр улуустарга көтүүлэри оҕорон, тымныы азотунан ытыалаан ардахтатылыны ымышыт. Ити күһнэргэ, чуолаан, бичиги удууска үлэ Одьудуунтан саа³ламмыт. Ол көһинтэн маирут ланымк буолбуг. Хатылы — Болтоно, Кындап — Сылап, Чыаппара уонка бүтэһигэр Мугудай, Манна даһатан эттэххэ, мөстөһүргэ, сорох сирдэргэ, дьон самолетыт карыһаттаһан, туһунан чакчылар иһнэ бааллар.

Итнэл бу дьолуниаах үлэ хаада, туох
смадтаах-срунтаах ытылыабытты туһуна^Н
салгыы Г. М. Артемьев ыстатыйатыттан билси-
һиис.

Выйлз даганы, син бэлырыныгы курдук, мам
ыйш 15-25 күннэригэр ардах түһөөн септөөх бы-
лыттары кэлөн ааһыһалаабыттар. Ити күннэргэ ар-
дахы түһэрип үлэтэ былзааннаммыта эрэри, үп харчы
кмигэр быһаарылдыбыһа. ардахтатар самолеттары
хоһутаан, уудлах былыттары куоттаран баран аһаан,
быстах былыттары ардахтатан ытыһалыбыт үлэ ко-
дукка кыра буолла. Дьингэр, дугаар быһааһынан
самолету мам ыйш 15 күнүгэр адыахтаах этиби
өл кыаллыбатаа. Маныаха буруйу бэһиэхэ, сүктэ-
рихтэригэр сөп курдук эрэри, дьингэр буруйу
кыттыһан үбүлүүр тарылталарга адырыстыыр сир-
дах. Теге ээит үбүлээһинигэ Правительство уураба
тахсыдытын үрдүнэн, кыттыһан үбүлүүр тарылталар
уонна ведомстволар бу үлэга үбү арда киллэрбикэ
уонна арда «АКБА» кинигэ кыһааһа, бу үлэ хар-
гыстанан хоһутаата, былыттаах үчүгэй усулуобуйа-
ны туһанамматыбыт.

[illegible]

Уюсайынга, ардагы түһэринин ыстарга бирнэгэни чуолбайдын тутуһар наада эбит дээн түһүтүн кэлиһит. Билини асыһыт үлэстэ ыстарга гидрометеулуусна республикатаады управлениетым кытта муга субъекстэхтик үлэлхтиһит, кениндэр этэр болдохторун тутуһарга кыһанһыбыт да, оятуһут биһиһ сисе хойуутатималыбытын түһүһүл үһһһ аһынһыбыт. Кениндэр өртүһтэр гидрометеулуусна эһһһһ болдохторун бугуһуһ тутуһаһ наада.

[illegible]

Сөнүү түнүүтүн ырытан көрөр буолдахха, эмнэ гидрометеолуусуна дэлиһийдэринэп, от ыйыгар илһи нигэр удухстарга барыта 44 мм сөнүү түспүт, өбөсөр иторматтан 99 бырыһыана. Атырдах ыйыгар 48 мм

(115 бяр.), баладан ыһын 1-5 күннэригэр 20 мм (68 бяр.) түспүт. От ыһыгар Борогонго 61 мм, Майага 43 мм, Ытык Күөлгө 38 мм, Чурапчыга 48 мм, Аммага 30 мм сөҥүү түспүтүн бэлэттээбиттэр. Онтон атырдык ыһыгар Борогонго 38 мм, Майага 54 мм, Ытык Күөлгө 38 мм, Чурапчыга 62 мм, Аммага 50 мм уу түспүт. От көппүттэн баладан ыһын 1-5 күннэригэр Борогонго 9 мм, Майага 5 мм, Ытык Күөлгө 21 мм, Чурапчыга 20 мм, Аммага 45 мм сөҥүү түстэ. Мантан көстөрүөн, сайын бастакы анарыгар сөҥүү түспөтөдүн учуоттан туран, ити түспүт сөҥүү нурмага эрэ чуланыр. Ошон гидрометеоруууна аһара алдык сөҥүү түстө дйөн уоскутунан сатамататын туһунан сөхтөр.

Кыргыздык да, сайын улахан орто нураанынан сир-дойду куурбута-ханышта бөрт буолан сиңи итэринээр, куурдара турган. Онон итк түспүт ардактар өнүлүштө сиңи салпаанын тутарга улаханы дбы-рыахтара суох курдук көстөр. Дыа, ол ичин, калар сыд өг буоларын сиңиһар смалтан быһыл күбүн балаан ийин 20 күнүттөн алтынны 5 күнүтөр диэра сиргэ сыһтөөх уу салпаанын муунуунарга ардабы кууһүрдүү үлэтин хайаан да мыйтааха сатаһынын дизи санаада калбиһит. Күбү-дыамы билгэлэһчөлөр да, кырдыабаастар да өмү бигөрчүтөллэр.

Соторугабыта бийиги кытырыбытынан Москва-
тын «АКВА» киини генеральнай директорун солбу-
бааччы О. К. Федоров кэлэн Правительство предсе-
дательин солбуйааччы Е. А. Борисовы кытары көр-
сөн күнүгүнү ардагы түһэрингэ үлэни ыштарга сөбү-
лөһөн барбыта, «Илин Энэр» экономической сайдыы
зона дьаһалтатын кытта дуосабар түһэрсибитэ. Ма-
ныаха бу үлэни улаханнык өйүүр Тыва хаһаайысты-
батын уюнга аска-улагы министр Н. С. Синцев баста-
ыынан 300 мөстүөнү ышларбытин бийиги хайы-
ына «АКВА» киинигэ ыштан турайыт.

Баларын ийбэн юмис алгарыгар бэлэт да, ардах да баар буолара сабаҕаллара. Ону күүбүрдэн сир ирмэнэҥэр уонна маннайы тоҥоруулар ыспыһааһыгар наадалаах уунан хааччыллан, эһинд күүтүлэр курган саас охсуутун намтатарга сорукутаныхтаахпыт чөлөкэй буолбута.

Гидрометеосулуусуа республикатаары управленийетый начальнига Ю. Н. Прошин уонна айылҕаны кытары бэр сылларга элэспит республикада киэнник биллэр Н. Т. Арисков дакаастаабыттарынан, күһүмкү ардакы элбэтин үчүгүтөн атыны адалбат, үлүү төрүөтүнэн булуон сөл. Сорохтор аһары ардахтатан уу сунуу барыахыт дээн эбэтэр аһары элбэх ороскуоту сүтөр үлэ быһыыдаах дээн саардахтааһынынан бийик саадабытыгар быстах ойдобул. Онон бу сана саадамалыына кэлдиинэни ойдооҕа уонна таба сымалыада дээн эрэнэбит.

Республика Президентэ М. Е. Николаев «Илэн Энэр» ЭСЗ аппаратын үлэнтэрийн хьтга курсуу-
тгар искусственай ардахатынны научнай төрүкэ
олодурав ыштарга сүбэлзэбгэ. Огно олодуран биоло-
гич институтун айылдалы элчимник үөрэтэр отделын
сэбиадессэй Р. В. Десяткин салайагчылаах искус-
твеннай ардах тулалыар эйгээр сабыдылын, ака-
демик Д. Д. Савянюн салайагчылаах искусственай
ардах илэн энэр улуустарын экологичыгар
сабыдылын уонна В. Г. Кривошапкин салайагчы-
лаах искусственай ардах дьон доруобуйатыгар са-
быдылын үөрэтэр бөлөхтөр бийигини хьтга дуога-
бар түһөрөн үлэлин сымдэллар уонна согуох тү-
мүктэри биэрэ олодоллор.

Билимни бийиги ардагы икестөөсөннөйдүгү түндүгүн
бөлүүрүбүз көксилээхтине быһаарары туруорос
сыдыбын. Саха сирингэр «АКБА» киниз филиалын
аһар өздө буолсу диил сыаналымбыт. Оччоно эрэ
бу ыйтылар үтэ ороскуотун нымтатар, күндүйдү
усулуобунатын саталлаахтык туһанар кыях үөскөүдө.

Георгий АРТЕМЬЕВ,
«Илин Эгэр» ЭСЗ даяхматтын баянлыга.

Георгий АРТЕМЬЕВ

«Илин Энэр» ЭСЗ даяахтатын баямлыга

